

Řeční političtí uprchlíci v Československu – komunita v neustálém pohybu¹

KOSTAS TSIVOS

Přesun téměř sto tisíc politických uprchlíků, kteří byli mezi léty 1948–49 donuceni opustit Řecko a hledali útočiště v tehdejších zemích komunistického bloku, lze označit za „kapku v oceánu“ ve srovnání s přibližně padesáti miliony utečenců, které měla na svědomí druhá světová válka. Počet politických uprchlíků zaostává i ve vztahu k povinně přesunutým (označovaným jako oběti guerillové války) na území samotného Řecka, jejichž počet se vyšplhal na 700 000. Osobitý rys řeckého politického uprchlictví spočívá v tom, že vypuklo v době, kdy už ve zbytku Evropy skončily velké přesuny obyvatelstva a existovala snaha o konzervaci trvalého statusu quo studené války bez pohybu jednotlivých osob, tím spíše jednotek nebo skupin obyvatelstva. V případě zemí východního bloku byla tato snaha vyjádřena přijetím řady právních a represivních opatření, která měla za cíl přísné omezení pohybu občanů.

Časté přesuny řeckých politických uprchlíků, kteří se uchýlili do Sovětského svazu nebo jeho satelitních států, představovaly v prostředí, které bylo migraci nepřátelsky naladěné, disharmonický prvek. Přesuny běženců souvisely s vnitřními i vnějšími činiteli a do značné míry kopírovaly nejen proměny zaznamenané v konfrontaci obou táborů, ale i odstředivé tendence objevující se uvnitř socialistického bloku. Kvůli disharmonii mezi výše popsanou situací a přijetím řeckých politických uprchlíků bylo nezbytné, aby byla propagandisticky vyhlášena zásada proletářské solidarity SSSR a nově zřízených komunistických režimů vůči strádajícím řeckým kolegům. Na druhou stranu uprchlíci tvořili náhradu za desítky tisíc emigrantů, kteří masově opouštěli sovětské satelity poté, co se k moci dostaly místní komunistické strany.

Předkládaný článek se zabývá příkladem přibližně dvanácti tisíc politických uprchlíků v Československu se zaměřením na trasy, po kterých řeční uprchlíci odcházeli do exilu, jejich etnické složení a strategie jejich usazování v Sudetech. Dále se bude věnovat snahám o opětovné spojení rodin uprchlíků, jejich přesunům z vesnic do městských center v rámci Československa a různým způsobům repatriace uprchlíků do Řecka nebo do jiných zemí.

Legislativní systém, který upravil právo na svobodný pohyb a následné usídlení v Československu, ale také ve zbývajících komunistických zřízeních střední Evropy (Polsko, Maďarsko), zaznamenal dramatické okleštění srovnatelné podle některých historiků s obdobím absolutismu převládajícím ve střední Evropě po skončení napoleonských válek. V případě Československa se tyto změny projeví výrazným omezením udělování víz nejen do kapita-

¹ Tento článek byl přednesen na konferenci Společnosti pro výzkum občanských válek na téma *Přesuny obyvatelstva ve čtyřicátých letech*, která se konala na univerzitě v Thrákii od 1. do 3. července 2011.

listických, ale také do sousedních komunistických zemí. Dále odejmutím domovského práva tisícům československých imigrantů, ustanovením pohraniční stráže a vytvořením mimořádného stavu na hranicích s neprostupným elektrickým ostnatým drátem, minovými poli atd. Odpovědnost za vydávání pasů a víz přešla výhradně do kompetence československého ministerstva vnitra a cestování do zahraničí bylo považováno za privilegium a ideovou odměnu pouze pro politicky důvěryhodné funkcionáře a přední pracující.

Za této situace začaly od dubna 1948 přijíždět do tehdejšího Československa stovky zbědovaných a špatně ošacených řeckých dětí.² Malí utečenci přijeli v celkem šesti vlakových transportech přes Jugoslávii a Maďarsko. První transport se 746 dětmi přijel vlakem do pohraniční stanice Mikulov nedaleko hranic s Rakouskem 27. dubna.³ Většina z nich byla slavomakedonského původu, především z vesnic okolo Prespanského jezera, proto dnes někteří slavomakedonští historikové tvrdí, že většina nebo téměř všechny děti a dospělí, kteří uprchli v letech 1948 a 1949, byli „Slavomakedonci“.⁴ Od května 1948 do léta 1949 následovalo šest podobných transportů, jež dopravily do Československa celkem 3 900 dětí, které zamířily po krátkém pobytu v karanténě do přibližně padesáti dětských domovů fungujících na celém českém území. Základním kritériem pro rozdělení byl věk dětí. Od srpna 1949 přijelo s transporty dospělých dalších 1 321 dětí, většina z nich byla také umístěna do dětských domovů. Celkově se na konci roku 1949 v Československu nacházelo 5 185 dětí z Řecka, z toho asi čtvrtina slavomakedonského původu.⁵ Československo tak podle těchto údajů přijalo třetí největší skupinu dětských utečenců z Řecka po Jugoslávii a Rumunsku.

Přijetí přichystané pro děti „řeckých bojovníků“ bylo dle dobových českých novinových článků triumfální.⁶ Ačkoli české rodiny projevily zájem poskytnout dětem útočiště nebo si je osvojit, byly striktně dodrženy pokyny řecké i československé komunistické strany o uchování národní identity dětí a jejich vzdělávání na základě komunistické ideologie, aby mohly vytvořit elitu budoucího „lidově demokratického Řecka“.⁷ Pro ubytování dětí byly použity šlechtické paláce, znárodněné po roce 1945, prostory v lázeňských městech atd. Podle výpovědí samotných dětí byly podmínky ubytování v Československu nesporně lepší než v je-

² Na území bývalého Československa, na rozdíl od Rakouska a Maďarska, nebyla za první světové války zaznamenána existence ani jedné řecké obce. Během meziválečného období se uvádí přítomnost pouze jednotlivých Řeků.

³ *NA Praha*, KSČ, ÚV, 100/3, sv. 140, a.j. 547.

⁴ Viz článek česko-slavomakedonského historika Ivana Dorovského: *Šedesát let od příchodu dětí z Řecka do Československa*. Článek vyšel v roce 2008 v časopisu *Slovanský jih*, který vydává česká společnost Přátelé jižních Slovanů. Dále viz ROBOVSKI 1988 a ŠAPURNA, PETROVSKA 1997.

⁵ „Výstava o řeckých uprchlících v Československé socialistické republice – ČSSR“, *NA Praha*, KSČ, ÚV, 100/3, sv. 140, a.j. 547.

⁶ Viz např. reportáž v *Mladé frontě* ze 7. dubna 1948 nesoucí název *Na konci dubna přijedou do Československa řecké děti* nebo obdobný článek v *Zemědělských novinách* z 8. června 1948 s názvem *Řecké děti jsou v naší zemi spokojené* či útočný komentář v *Obraně lidu* z 10. června 1948 s titulem *Bezostyšná nota řecké vlády*, který se vztahoval k diplomatickým krokům Atén v OSN.

⁷ *NA Praha*, KSČ, ÚV, 100/3, sv. 141, 550.

jich rodných vesnicích. To ovšem neznamená, že se v dětských domovech nevyskytovaly nedostatky nebo i případy krutého zacházení s dětmi. V dubnu 1951 Vasilis Bartziotas, člen politického výboru řecké komunistické strany, po inspekcii v Československu a v několika dětských domovech uvedl, že „dětské domovy, které navštívil, jsou v dobrém stavu a o děti je dobře postaráno“. Současně prohlásil, že v Sobotíně a Kyselce děti vypadají hladově, doslova „píší rodičům, že jim chybí chleba“, a jsou otrhané.⁸ Bartziotas také po inspekcii dětských domovů požádal o bezprostřední zařazení řeckých dětí do československého vzdělávacího systému, odvolával se především „nízkou úroveň vzdělání řeckých učitelů“.⁹

Příchod dospělých imigrantů

Jednotliví Řekové začali přijíždět do Československa ze západu už od jara 1949. Většinou se jednalo o námořníky nebo další příslušníky řeckých zámořských obcí, kteří byli posíláni do Československa obvykle přes Francii, zejména prostřednictvím k tomu zřízené buňky v Marseille, aby pokračovali do „svobodného Řecka“, kde byl zoufalý nedostatek záložníků. Všichni, kteří přijeli do Československa, se spojili s novinářem Serafimm Maximem, polooficiálním zástupcem „svobodného Řecka“ v Československu se sídlem v hotelu Centrál.¹⁰ Archivní materiály zmiňují několik takových případů, přesto neexistuje celkový obrázek o tom, kolik Řeků přišlo do Čech tímto způsobem a kolik z nich nakonec pokračovalo do Řecka.

Problém přijetí citelně většího počtu dospělých uprchlíků vyvstal rok po roztržce Tito-Stalin, kdy se zvýšil jugoslávský tlak na vedení Komunistické strany Řecka (Kommounistiko Komma Ellados, KKE), aby vyprázdnila uprchlickou komunitu v Buljkesu. O příjezdu uprchlíků z Buljkesu se diskutovalo 13. června 1949 v Praze na setkání zástupců KKE Ioannise Ioannidise a Miltiadise Porfyrogenise s vedoucím mezinárodního oddělení KSČ Bedřichem Geminderem. Řecká strana vznesla požadavek, aby Československo přijalo čtyři až pět tisíc běženců.¹¹ Zbývající uprchlíci se měli přesunout do Rumunska a zranění měli být posláni na ošetření do Maďarska. Řecká delegace požadovala, aby byly utečencům k dispozici dvě nebo tři vesnice, kde by žili nezávisle a ekonomicky soběstačně, protože se soudilo, že přibližně dva tisíce z nich jsou praceschopní. Jinými slovy požadovali vytvoření podobné řecké komuny, jaká existovala v Buljkesu. V červenci 1949 se představenstvo KSČ rozhodlo oficiálně předat záležitost péče o „demokratické Řeky“ československým státním družstvům a jako odpovědnou osobu určilo Josefa Smrkovského, pozdějšího představitele Pražského jara.¹² Nakonec představenstvo KSČ novým rozhodnutím svěřilo plnou odpovědnost

⁸ Ibid., sv. 145, a.j. 553.

⁹ Ibid., sv. 141, a.j. 550.

¹⁰ Pro více informací o Serafimu Maximovi a jeho díle viz ASDRACHAS 2001, 60–64, dále také MATHEU, POLEMI 2001, 65–89.

¹¹ BOTU, KONEČNÝ 2005, 270.

¹² NA Praha, KSČ, ÚV, 100/3, Klement Gottwald, sv. 99, a.j. 1142.

za péči o dospělé i dětské běžence ministerstvu práce a sociálních věcí a současně vyjádřilo výhrady k přiměřenosti péče, kterou do té doby poskytoval Československo-řecký spolek.

Co se týče tras, které využilo 8 130 převážně dospělých řeckých uprchlíků pro cestu do Československa, existují tři hlavní skupiny:

1. Polovina běženců (4 192 osob) přijela z Buljkesu čtyřmi železničními transporty v období od 30. srpna do 10. září 1949. Přibližně dva měsíce strávili v karanténních táborech v Lešanech ve středních Čechách, v Mikulově a Svatobořicích u Brna, který byl určen pro péči o staré.
2. Druhá největší skupina (3 415 osob) přicestovala do Československa velmi strastiplným způsobem: polské lodi je vyzvedly v albánském přístavu Drač a po dvoutýdenní cestě přes Gibraltar a La Manche dorazili do polského přístavu Gdyně. Odtud dorazila první skupina 4. listopadu do tábora v Lešanech a druhá 12. prosince do Mikulova.
3. Třetí skupina tvořená 444 uprchlíky přijela 28. ledna 1950 a pocházela z Bulharska.
4. Dvě menší skupiny (přibližně 100 osob) dorazily samostatně z Francie nebo dalších zemí a byly umístěny do tří výše uvedených přijímacích táborů.

Uprchlíky na hranicích přivítaly skupiny složené ze zástupců KSČ, československé Státní bezpečnosti a zdravotních sester, které měly poskytovat první pomoc. Jako překladatelé sloužily některé ze starších řeckých dětí, které přijely o rok dříve a byly obvykle slavomakedonského původu. Tábory, do kterých byli utečenci v tajnosti odvedeni, byly oploceny ostnatým drátem a vstup střežila SNB a řecké pořádkové jednotky. Krátce po příjezdu uprchlíků vypukly epidemie úplavice a meningitidy. Během karantény prošli utečenci lékařskou prohlídkou, zástupci československé Státní bezpečnosti je všechny vyfotografovali, vzali jim otisky a přistoupili k vydání prozatímních průkazů totožnosti.

Podle soupisu ze dne 17. prosince 1949 přijelo ve dvou velkých transportech z Buljkesu a Drače 7 635 osob, z toho 3 529 mužů, 2 792 žen, 1 025 dětí mladších šesti let a 289 dětí mladších čtrnácti let. Naprostá většina z nich pocházela ze severního Řecka (Florina, Kastoria, Pella) a čtvrtina byla slavomakedonského původu. V drtivé většině případů se jednalo o zemědělce a farmáře, dále pak o pár řemeslníků, hrstku absolventů středních škol a ještě méně držitelů vysokoškolského diplomu.

Co se týče procesu usidlování uprchlíků, od listopadu 1949 bylo zřízeno při československém ministerstvu práce zvláštní oddělení zvané „řecká záležitost“, za nějž byl na další tři roky odpovědný Tomáš Kosta. Oddělení fungovalo od listopadu 1949 do konce roku 1951, kdy bylo rozpuštěno, a plnou odpovědnost za řecké uprchlíky přebíralo sociální oddělení Československého červeného kříže. Tomáš Kosta odhadoval, že celkové náklady za ubytování řeckých běženců jen od 1. dubna 1949 do 31. října 1950 dosáhly částky 339 220 000 korun.¹³

¹³ BOTU, KONEČNÝ 2005, 279.

Řeční političtí uprchlíci v Československu

Tabulka s transporty dospělých politických uprchlíků do Československa:

	Počet osob	Místo původu	Datum příjezdu	Ubytovací tábor
1	1 221	Buljkes	30. 8. 1949	Lešany
2	1 200	Buljkes	31. 8. 1949	Lešany
3	1 172	Buljkes	7. 9. 1949	Mikulov
4	599	Buljkes	10. 9. 1949	Svatobořice
5	20	Francie	09/1949	Lešany
6	1 803	Albánie	4. 11. 1949	Lešany
7	1 612	Albánie	12. 12. 1949	Mikulov
8	444	Bulharsko	28. 1. 1950	Lešany
9	59	zranění	23. 6. 1950	nemocnice
Celkem	8 130			

Usídlování uprchlíků

Od začátku září 1949 vypukly přípravy na přesun uprchlíků do tří českých pohraničních okresů; pro tento účel byly vybrány okresy Žamberk, Jeseník, Krnov, z nichž dříve odešli sudetští Němci, a poskytovaly tak dostatek volného ubytování i možnost práce v oblasti zemědělství a chovu dobytka, jak požadovala řecká komunistická strana. Tyto tři okresy se nacházely v blízkosti polských hranic a byly izolované od nejdůležitějších městských center i hlavních dopravních tepen. Splňovaly tedy konspirační a bezpečnostní podmínky, které byly vytčeny pro proces usídlování uprchlíků. Původně bylo vybráno 24 vesnic a usedlostí rozdělených do tří až čtyř „oblastí vesnic“ podle okresu.¹⁴

Do 10. listopadu 1949 bylo do těchto oblastí umístěno 2 555 uprchlíků. Toto číslo zůstalo více méně stabilní i během následujících měsíců, protože si nejprve česká, ale později i řecká strana přiznaly neschopnost běženců nalézt práci v předem určených oblastech. Původní odhady funkcionářů KKE a KSČ se ukázaly jako nerealistické, protože v předem vybraných okresech mohla najít trvalé zaměstnání pouze třetina všech praceschopných uprchlíků. K obtížím při hledání zaměstnání přispěl i fakt, že v několika z řemeslnických a malých průmyslových závodů, které fungovaly v těchto třech okresech před válkou, byl definitivně zrušen provoz. A i kdyby byl jejich provoz obnoven, jen stěží by v nich mohli pracovat uprchlíci, kteří neměli absolutně žádnou předchozí zkušenost s prací v továrnách. A tam, kde některé závody stále fungovaly, vyvstal problém s dostupností kvůli špatné dopravní síti a výlukám, které se objevovaly v zimě v době sněhových závějů a izolace vesnic, která trvala celých několik měsíců. Pokud Řekové našli práci na státních statečích nebo lesích, jednalo se opět kvůli mrazům o sezónní zaměstnání.

¹⁴ NA Praha, KSČ, ÚV, 100/3, sv.140, a.j. 547.

Ukázalo se, že řečtí zemědělci nepřijali způsob pěstování převládající v neúrodných českých oblastech. Jak víme, řečtí rolníci byli vždy zvyklí intenzivně obhospodařovat malá políčka na rodinné bázi. Obhospodařování obrovských polí na družstevním principu pro ně bylo naprosto neznámé. Návrhy některých vysoce postavených členů strany (Bartziotas) využít zkušeností řeckých pěstitelů tabáku v českých klimatických podmínkách mohly vyvolat pouze úsměv.¹⁵ Stejně nevalný konec měl i nápad na vytvoření Zemědělského družstva Nikose Zachariadise u Vreční Orlice na jaře 1950. Výsledkem bylo definitivní uzavření družstva v roce 1953 současně s hromadným odchodem uprchlíků z osad původního osídlení, obzvláště v okrese Žamberk, kde v prosinci 1952 zůstalo pouze 262 řeckých běženců.

Navzdory faktu, že příslušní zástupci českých krajo­vých komisí i vůdčí představitel řecké samosprávy, která se mezitím ustavila, tvrdili, že Řekové jsou spokojeni se způsobem usídlení, že jejich obydlí jsou dostatečně vybavená nábytkem a především topením, aby přežili zimu, nechyběly problémy. V některých osadách např. nebyla zavedena elektřina, většina Řeků neměla dostačující oblečení a obuv, aby se vyrovnali s nehostinným klimatem na severní Moravě.

Problémy se objevovaly také v oblasti stravování, protože řečtí utečenci neznali postup přípravy jídel na český způsob, kde hlavní roli hrála mouka a brambory v různých variantách doplněné hutnými omáčkami. Řekové trvali na přídělích luštěnin, které jim ale Češi dodávali v malém množství, jež nestačilo na každodenní stravování. Těžkosti s přizpůsobením se a výše uvedené problémy z velké části pramenily z nízké kulturní a vzdělanostní úrovně dospělých uprchlíků, někteří z nich (16 %) byli naprosto negramotní, a z neznalosti českého jazyka.¹⁶

Řekové měli omezené příležitosti k navázání kontaktů s Čechy, a pokud uvážíme i problémy komunikace mezi Čechy a Řeky, obě etnika se setkávala zprvu v vzájemnou podezřívavostí. Když Češi viděli, že Řekové nemohou sehnat práci, požádali řecké vedení, aby přistoupilo na výjimky umožňující umístění řeckých utečenců do průmyslových závodů, které se nacházely ve velkých městských centrech a trpěly nedostatkem pracovních sil. Řecké vedení souhlasilo s návrhem „českých soudruhů“, ale trvalo na tom, aby Řekové zůstali pospolu. Protože podniky nebyly schopné pojmout tak velký počet pracovníků a především je ubytovat, bylo dohodnuto, že se do každého podniku pošlou skupiny nejméně padesáti uprchlíků.¹⁷ Tak se na jaře 1950 začali Řekové rozptylovat nejen do měst, ale i do jiných než předem dohodnutých vesnic. Řekové se např. usídlili v obcích Zlaté Hory, Rejvíz, Jindřichov v krnovském okrese, v Javorníku, kde existovala i řecká klinika čítající 35 lůžek, a ve vesnicích Žulová a Buková v okrese Jeseník.¹⁸ Textilní továrny v sousedních okresech žádaly naléhavě o pomoc, a tak byli Řekové umístění zpočátku v sousedních okresech

¹⁵ Ibid. sv.140, a.j. 548.

¹⁶ Ibid., sv. 132, a.j. 523.

¹⁷ Ibid., sv. 140, a.j. 559.

¹⁸ Ibid., sv.140, a.j. 547.

Řeční političtí uprchlíci v Československu

Trutnov, Šumperk a Dvůr Králové, ale později se vydali za těžkým průmyslem do Ostravy a Brna. Proces návratu běženců do práce byl dokončen v létě 1950, kdy 19. srpna 1950 pracovalo údajně 4 711 uprchlíků. Z toho 2 593 pracovalo v rámci tří okresů původního usídlení a 2 118 osob bylo centrálně umístěno do městských středisek.

Pracovní zařazení v městských středisech a okresech původního usídlení	
okresy původního usídlení	2 593 osob (54,24 %)
městská centra	2 188 osob (45,76 %)

Co do zařazení, pracovalo 36 % Řeků v oděvním průmyslu, 32 % v zemědělství a lesnictví a 16 % ve stavebnictví. Jen velmi malé procento Řeků pracovalo v roce 1950 v těžkém průmyslu.¹⁹

Pracovní zařazení uprchlíků – srpen 1950	
tkalcovství	36 %
zemědělství	32 %
stavebnictví	16 %
těžký průmysl	14 %

V následujícím období posílil trend odchodu do městských center, což mělo za následek, že ani KKE, ani KSČ nebyly schopné kontrolovat situaci. Na konci roku 1952 žilo v Jeseníku 600 uprchlíků a v Krnově 700. Odchod do měst přinesl některým běžencům další snížení životní úrovně, protože většina z nich se po odchodu z vesnic s „centrální péčí“ přestěhovala do bytů pochybné kvality, kde už bydleli jejich příbuzní nebo přátelé. Ve městech si Řekové vytvořili uzavřené obce, které měly zajistit jejich přežití v nepříznivých podmínkách a bez centrální péče.

Vedení KKE si roku 1952 definitivně přiznalo, že pobyt uprchlíků v zemích východní a střední Evropy nebude mít dočasný charakter, jak se původně předpokládalo. Z tohoto důvodu Zachariadis, který původně požadoval, aby běženci zůstali pohromadě a připravení k boji, začal naléhavě žádat po bratrských stranách zařazení uprchlíků do těžkého průmyslu. Následoval masový přesun utečenců do ostravského regionu, kde se stovky Řeků podílely na výstavbě nových čtvrtí a měst, jako je Havířov, zatímco další našli uplatnění v ocelárnách a dolech přímo v Ostravě i v širším okolí, např. v Karviné a v Třinci. Menší skupinky uprchlíků zamířily do Brna, Berouna a Příbrami. Na konci roku 1952 byly hlavními centry řeckých utečenců okrajové oblasti Ostravy (4 500 osob), Olomouce (3 200 osob), ale také Hradce Králové (1 500) a Brna (800).²⁰

¹⁹ Ibid., sv.140, a.j. 547.

²⁰ Ibid., sv.140, a.j. 547. Viz dále Ibid., sv.140, a.j. 548.

Geografické rozdělení na Moravě	
Ostrava	4 500 osob (45 %)
Olomouc	3 200 osob (32 %)
Hradec Králové	1 500 osob (15 %)
Brno	800 osob (8 %)

Rozptýlení uprchlíků se nesetkalo se souhlasem mezinárodního oddělení KSČ, které se odvolalo na nutnost zlepšit „organizační a politickou práci“ a navrhlo znovu shromáždit uprchlíky do dvou krajů, olomouckého a ostravského, s vyhlídkou, že se později sdruží v jediném kraji. Tento plán nebyl nakonec nikdy realizován, přesto se o deset let později zjistilo, že tři čtvrtiny uprchlíků, přibližně 9 500 osob z celkových 13 000, žily ve dvou výše uvedených krajích. K poslednímu masovému transportu řeckých uprchlíků došlo překvapivě v roce 1956. Jednalo se o 800 řeckých běženců, kteří po krvavých událostech roku 1956 v Maďarsku požádali o azyl v Československu, které kladně zareagovalo na odpovídající žádost vedení KKE. Šlo o sto šedesát řeckých rodin, z nichž se většina usadila v Jablonci a Liberci.

Sjednocení rodin – začlenění dětí do českého vzdělávacího systému

Od začátku roku 1952 bylo zaznamenáno několik případů přímého i nepřímého zpochybnění politiky připravenosti k boji a uvolnění vojenského způsobu organizace. Těžiště zájmu o politické uprchlíky se přesunulo z běžecké komunity na uprchlickou rodinu. Po roce 1949 bylo mnoho rodin rozptýlených v několika zemích východního bloku. A tak rodiče začali žádat o opětovné nalezení svých dětí, muži manželek apod. Na základě iniciativy KKE, která obdržela souhlas bratrských stran lidově demokratických republik i KSSS, byl roku 1952 skutečně plán na opětovné sloučení rodin. V první fázi, tedy v období mezi léty 1952 a 1954, se uskutečnilo celkem 22 transportů. V této době odešlo z Československa do zbývajících lidově demokratických republik a SSSR celkem 1 470 osob, zatímco do Československa přišlo z jiných zemí 1 210 osob.²¹ Akce slučování rodin pokračovala i v roce 1955, a tak z Československa odjelo 860 osob a naopak přijelo ke svým rodinám, usazeným v Československu, tisíce uprchlíků.²² V souladu s míněním mezinárodního oddělení KSČ měly probíhat přesuny utečenců na základě následujících kritérií: ženy k mužům, děti k rodičům, zatímco další přesuny se měly posuzovat na základě humanitních kritérií.

Vidíme tedy, že výměny utečenců nezpůsobily výrazné změny v celkovém počtu řeckých politických uprchlíků v Československu. Výměny naopak přispěly ke zhojení mnoha lidských ran a obnovení funkčnosti utečeneckých rodin. Ovšem jen stěží můžeme posoudit psychologické důsledky tohoto dlouhého odloučení, které především u dětí prakticky znamenalo, že prožily celé své dětství bez rodičů, mnohokrát v úplně jiném prostředí, než jim bylo vlastní. Existuje několik případů dětí, které po příchodu z dětských domovů v jiných

²¹ HRADEČNÝ 2007, 68.

²² *Ibid.*, 176–181.

zemích, obzvláště těch, kde se nehovořilo slovanským jazykem, jako bylo Rumunsko a Maďarsko, nebyly schopné dorozumět se se svými rodiči a potřebovaly několik měsíců, aby se adaptovaly v novém prostředí. Na druhou stranu existovaly stovky případů rodin, které se nikdy nedokázaly znovu spojit. Na stránkách uprchlických novin *Bojovník*, a to především ve sloupku s nekrology, se nacházejí desítky svědectví o uprchlících, kteří zemřeli, aniž by znovu uviděli svoje ženy, děti nebo další příbuzné, kteří zůstali odříznutí v Řecku.

Důležitou roli v řádném fungování utečeneckých rodin a především v jejich sblížení se s českým okolím sehrálo postupné uzavírání dětských domovů a začlenění řeckých dětí do českého školství. Od školního roku 1952–1953 začalo postupné začleňování prvních řeckých dětí do českého vzdělávacího systému. Od té doby se postupně snižoval počet dětských domovů, poslední z nich (Šilheřovice) byl definitivně zavřen v roce 1964. V posledních letech byli chovanci v dětských domovech téměř výhradně sirotci nebo děti, jejichž rodiče nežili v Československu.

Repatriace

Téměř všichni řeční uprchlíci si uchovávali vědomí dočasnosti exilu a stejný pocit pěstovali i v mladších generacích. První možnost na návrat do vlasti získali ti uprchlíci, kteří byli v exilu proti své vůli. Jednalo se o zajatce Demokratické armády Řecka, děti, jejichž rodiče zůstali v Řecku, nebo starší běžence. Po smrti Stalina a Gottwalda byl domluven s přispěním Mezinárodního červeného kříže první – a současně poslední – masový návrat uprchlíků z Československa do vlasti. Oznámení o repatriaci vyšlo v novinách *Bojovník* a příslušná komise celkem shromáždila přibližně tisíc žádostí o návrat do vlasti. KKE z tohoto transportu vyloučila své členy nebo ty, u nichž předpokládala, že by mohli po příjezdu do Řecka vyzradit citlivé informace o fungování strany. V prosinci 1954 odjel do Řecka první transport. Slavnost na rozloučenou proběhla v emočně velmi nabitě atmosféře. *Bojovník* v příslušné reportáži podrobně popisoval dary, které uprchlíci vezli do Řecka (hodinky, rádia, šicí stroje, kola), aby zdůraznili technologickou vyspělost Československa v porovnání s Řeckem, ale také velkorysé chování československých úřadů k uprchlíkům vracejícím se do vlasti.

Na hranicích s vytouženým Řeckem čekalo na skupinu navrátilců obzvláště nepříjemné překvapení, protože třem stovkám z nich byl zamítnut návrat do vlasti s vysvětlením, že nemůže být ověřena jejich totožnost v evidenci příslušných vesnic. Jednalo se zřejmě o Slavomakedonce nebo o osoby s politicky podezřelou minulostí. Od té doby řecké úřady zakázaly masové repatriční transporty a žádosti se posuzovaly pouze jednotlivě. Žádosti se podávaly na velvyslanectvích a údaje žadatelů se posuzovaly ve spolupráci s lokálními úřady bezpečnosti. Nebylo výjimkou, že odpovědní úředníci velvyslanectví požadovali po žadatelích podepsání „prohlášení o lítosti“ nebo odvolání jejich politického přesvědčení. Je znám případ, kdy pracovník velvyslanectví požadoval po běženkyni, aby se rozvedla se svým komunistickým manželem, nebo případy, kdy úředníci použili repatriaci jako návnadu, aby získali tajné informace nebo trvalou spolupráci s příslušnou pobočkou tajné služby. KKE vznesla požadavky na udělení všeobecné amnestie a repatriace krátce po odchodu Zachari-

adise a především po úspěchu Sjedinené demokratické levice ve volbách roku 1958. V zemích, které přijaly uprchlíky, se začaly vytvářet Rady pro repatriaci politických uprchlíků do Řecka. Předsedou jejich koordinačního výboru byl určen Petros Kokalis a sekretářem Dimitris Papadimitris se sídlem v Budapešti. V československé Radě pro repatriaci zastávali vůdčí roli postupně Andreas Tzimas (Samariniotis), docent Dimitris Papas, soudce Alekos Margaris a lékař Takis Skyftis.

Podle údajů Československého červeného kříže se do vlasti od roku 1959 do počátku diktatury vrátilo jednotlivě 967 uprchlých Řeků. Po ustanovení diktatury počet repatriovaných dramaticky klesl. Naopak od počátku šedesátých let do roku 1975 se poměrně velký počet uprchlíků (445 osob) rozhodl přestěhovat do kapitalistických zemí. Většina z výše uvedených uprchlíků se přestěhovala do tradičních center běženců z Řecka, jako je Austrálie (131), Kanada (112), USA (69) a Západní Německo (69). Mezi zvolené destinace uprchlíků patřily také exotické „kapitalistické“ země (Čína, Egypt, Súdán). Ve stejném období se 404 uprchlíků přesunulo do dalších socialistických zemí, většina do Bulharska (139) a Sovětského svazu (112).

Přesuny do „kapitalistických“ a do „socialistických“ zemí

Cílová země	Počet osob	Cílová země	Počet osob
Albánie	1	Bulharsko	139
Argentina	1	Maďarsko	22
Austrálie	131	NDR	18
Belgie	3	Polsko	76
Čína	4	Rumunsko	39
Egypt	8	SSSR	112
Francie	2	celkem	406
Itálie	3		
Kanada	112		
Kypr	13		
Súdán	3		
Švédsko	26		
USA	69		
Západní Německo	69		
celkem	445		

Téma repatriace začalo být aktuální hned po změně politického režimu a postupným rušením nejdůležitějších zákonů z doby občanské války. Podle údajů Československého červeného kříže stále žilo v prosinci 1974 v Československu 12 013 politických uprchlíků. Do

srpna 1977 se jich do Řecka vrátilo přibližně 2 000. Během prvních let po změně režimu docházelo k nekontrolovaným návratům do vlasti, často dokonce bez povolení úředních orgánů. Proces repatriace se snažilo usnadnit i vedení KKE, které prostřednictvím různých kroků vůči bratrské československé straně požadovalo osvobození od daní či náhrad za předchozí studia nebo jejich snížení. Problém repatriace se legislativně vyřešil rozhodnutím vlády strany PASOK, která povolila volný návrat všem politickým uprchlíkům, kteří byli národností Řekové. Toto rozhodnutí bylo legislativně vydáno ve veřejné vyhlášce č. 106841 tehdejších ministrů vnitra a veřejného pořádku G. Gennimatase a D. Skularikise, zatímco roku 1985 následoval zákon 1543 o restituci majetku i podepsání bilaterálních dohod mezi Řeckem a Československem o uznání nároků na důchod apod. Kupodivu většina uprchlíků nečekala na legislativní uspořádání a vrátila se do vlasti dříve. Je příznačné, že se mezi léty 1979–1985 do vlasti vracelo každoročně asi 500 uprchlíků, zatímco mezi léty 1985–1989 mají počty repatriovaných klesající tendenci a pohybují se mezi 150 až 350 osobami ročně. Podle údajů z databáze Českého červeného kříže se ukazuje, že se celkem vrátilo do vlasti nebo přesunulo do dalších zemí téměř 10 000 řeckých uprchlíků. Při prvním sčítání lidu v postkomunistickém Československu roku 1991 bylo zaznamenáno 3 379 řeckých občanů, z čehož vyplývá, že se přibližně tři čtvrtiny uprchlíků vrátily zpět do Řecka.

Téma přesunu osob neskončilo s repatriací uprchlíků a podle toho, co na vlastní oči pozorujeme, významná část řeckých utečenců, především druhé generace, nezvládla návrat do vlasti a problémy s adaptací je vyslaly na nové cesty. Ty je zavedly buď zpět do Čech, nebo do nových oblastí, obvykle do zemí, kde žili jejich příbuzní, jako jsou Austrálie, Německo, Kanada atd. Můžeme říct, že pro generaci z dětských domovů je typická poměrně vysoká mobilita, kterou z důvodu velkého rozptýlení není možné vyčíslit. Pouze individuální pozorování nás také vedou k přesvědčení, že v posledním roce hledá kvůli krizi v Řecku zvýšený podíl repatriovaných uprchlíků způsoby, jak se znovu usadit a pracovat na známých místech bývalých uprchlíků v Čechách.

Na závěr uvedme, že většina členů poměrně malé komunity uprchlíků v Československu v průběhu přibližně padesáti let čelila nuceným přesunům (nejméně na čtyři různá místa, obvykle ovšem na více) do kulturně i jazykově naprosto odlišných prostředí, než ve kterých byli zvyklí žít. Ukázali velkou životaschopnost i přizpůsobivost, někteří z nich ale postrádali schopnost zakořenit na jednom konkrétním místě a neustálý pohyb se stal jejich druhou přirozeností.

Přeložila Hana Coufalová

Bibliografie

- ASDRACHAS S. Ο Σεραφείμ Μάξιμος ως ιστορικός της γενεαλογίας της ελληνικής κεφαλαιοκρατίας. *Αρχαιοτάξιο*, τ. 3, Μάιος 2001, 60–64.
- BOTU A., KONEČNÝ M. *Řeční uprchlíci. Kronika řeckého lidu v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1948–1989*, Praha: Řecká obec Praha, 2005.

- Dorovský, I. Šedesát let od příchodu dětí z Řecka do Československa, *Slovanský jih*, č. 2, 2008.
- HRADEČNÝ P. *Η Ελληνική Διασπορά στην Τσεχοσλοβακία – Ίδρυση και αρχικά στάδια ανάπτυξης (1948–1954)*, Thessaloniki 2007.
- MATHEU A., POLEMI P. Ο Σεραφείμ Μάξιμος στα ΑΣΚΙ. *Αρχαιοτάξιο*, τ. 3, Μάιος 2001, 65–89.
- ROBOVSKI, N. *Makedončite od Egejskot del Makedonija vo Čechoslovakija*, Skopje 1988.
- SAPURNA K., PETROVSKA P. *Children of the Bird Goddess. A Macedonian Autobiography*, Australia 1997.

Další literatura k tématu

- HEROLDOVÁ I. Imigranti z Řecka v českém pohraničí. In: *Zpravodaj KS VI*, příl. 3 (*Etnické procesy v novoosídleném pohraničí. Dělnictvo v etnických procesech*, sv. 2), Praha: ÚEF ČSAV 1986.
- HRADEČNÝ P. Zdrženlivý internacionalismus. Občanská válka v Řecku a československá materiální pomoc Demokratické armádě Řecka. *Soudobé dějiny* 10, 2003, č. 1–2, 58–92.
- KRÁLOVÁ K. Otázka loajality řecké emigrace v Československu v letech 1948 až 1968. *Slovanský přehled* 3, 2009.
- MALKKI L. Refugees and Exile: From „Refugee Studies“ to the National Order of Things. *Annual Review of Anthropology* 24, 1995.
- MARANTZIDIS N. *Η ιστορία του ΑΣΣΕ*, Athina 2010.
- MAZOWER M. (ed.) *After the War Was Over – Reconstructing the Family, Nation, and State in Greece, 1943–1960*, Princeton 2000.
- RYCHLÍK J. *Cestování do ciziny v habsburské monarchii a v Československu – Pasová, vízová a vystěhovalecká politika 1848–1989*, Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2007.
- SAMARAS K. *Co je makedonský problém*, Opava 2009.
- TSIVOS K. Makedonská otázka v souvislosti s řeckou občanskou válkou – Slavomakedonci jako součást řecké emigrace v Československu. *Slovanský přehled* 3, 2009.
- TSIVOS K. Československá angažovanost v řecké občanské válce a v tajných misích KS Řecka. *Slovanský přehled* 3–4, 2010.

Autobiografie a biografie

- CIRONIS (TSIRONIS) P. *Cizinci bez pasu*, Rokycany 1994.
- DRITSIOS TH. *Από τον Γράμμο στην πολιτική προσφυγιά*, Athina 1983.
- KARADZOS G. *Ukradené slunce*, Lomnice nad Popelkou 2004.
- PAPADOPULOS L. *Παιδιά της θύελλας – Děti bouře*, Praha 1998.
- PAPADOPULOS L. *Νόστιμον Ήμαρ – Den návratu*, Praha 1999.
- THEODORU M. *Φυγή και Επιστροφή*, Athina 2004.